

TURİZMDE ATLI SPOR KÜMELENMESİ: DADAY ÖRNEĞİ *

Aydoğan AYDOĞDU **

Canan TANRISEVER ***

Öz

Sanayi devrimi sonrasında kırsal alanlar ile kentler arasında yaşam koşulları ve diğer olanaklar açısından büyük farklar oluşmuştur. Zamanla kentler lehinde derinleşen bu farkların giderilmesi ve kırsal alanların kalkınması için birçok model ve yaklaşım ortaya atılmıştır. Bu yaklaşımlar içerisinde yerelin kendine özgü yönleri bölgesel ve kırsal kalkınmada ön plana çıkmaktadır. Son yıllarda kırsal turizm etkinlikleri, bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesinde kendine özgü kaynakların kullanılabilmesi nedeniyle öne çıkan olgulardan biri haline gelmiştir. Bununla birlikte günümüzde yoğun bir rekabetin yaşandığı turizm etkinliklerinde sürdürülebilirlik, başat olmada önem kazanan bir diğer olgudur. Bu bağlamda çalışmanın amacı, son yıllarda Kastamonu'nun Daday ilçesi ve ilçeye yakın bazı merkez köylerde yoğunlaşan Atlı Spor etkinliklerinin oluşturmuş olduğu kümelenmenin incelenmesidir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinin uygulandığı bir yaklaşımla Atlı Spor olanağı sunan turizm işletmelerinin oluşturduğu kümelenme kuramsal açıdan incelenmiştir. Araştırma sonuçları Kastamonu'nun Daday ilçesinde yoğunlaşan atlı spor turizm tesislerinin coğrafi açıdan bir kümelenme örneği oluşturduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar sözcükler; Atlı Spor, Kümelenme, Daday

RIDING AS A CLUSTER IN TOURISM: CASE OF DADAY

Abstract

There were huge differences between rural areas and cities regarding living conditions and other opportunities after industrial revolution. In progress of time, a lot of modals and approaches were suggested so as to develop rural areas and eliminate those differences getting deep in favour of cities. Among those approaches, distinctive characteristics of locals came into prominence in regional and rural development. Recently, rural tourism activities have been one of prominent facts for eliminating regional differences because of being able to use distinctive sources. In addition this sustainability in tourism activities that have tough competition is another important fact for being dominant. Aim of this study is to analyze riding clusters that has been focused in Daday –district of Kastamonu- and central villages close to Daday. Qualitative methods have been applied and clusters consisting of touristic facilities given riding opportunities are analyzed. Results of the study present that touristic facilities given riding opportunities in Daday district of Kastamonu are a cluster example geographically.

Key Words; Riding, Cluster, Daday

JEL CODES: R11, O14.

* Bu çalışma 14-16 Mayıs 2015 tarihleri arasında Gümüşhane'de düzenlenen Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr. Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, aydoganaydogdu@yandex.com

*** Yrd. Doç. Dr. Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, canantanrisever@gmail.com

Giriş

Klasik iktisatçılardan günümüze ekonomik büyümeyi ve dengeyi sağlamada birçok kuram geliştirilmiştir. Bu kuramlar arasında günümüzde kümelenme olarak adlandırılan yığılım ekonomileri ve sağlamış olduğu dışsallıklar geçen zamana rağmen popüleritesinden hiçbir şey kaybetmemiştir (Kök, 2010, s. 62; Küçüker, 2012, s. 2; Tutar, Tutar ve Eren, 2011, s. 78). Yığılım ekonomileri ya da ekonomik yoğunlaşma kavramı Marshall'ın İngiltere'de endüstriyel bölgelerde yaptığı incelemelere dayandırılmaktadır (Bulu, 2009, s. 21; Eraslan, Bulu ve Bakan, 2008, ss. 4-5; Malmberg, Malmberg & Lundequist, 2000, pp. 305-306). Marshall, 1890 yılında kaleme aldığı Ekonominin Temelleri (*Principles of Economics*) adlı eserinde birbirine benzer nitelikteki işletmelerin özel bölgelerde bir araya geldiklerini ve bu yığılıma sonucunda bazı dışsal kazanımlar elde ettiklerini vurgulamıştır (Marshall, 1895, p. 347). Marshall'ın anılan eserinde işletmelerin, özellikle doğal kaynaklara yakın ve/ya endüstriyel üretim için uygun yerlerde kurulmasının son birim (marjinal) maliyetler açısından avantaj sağladığını öne sürmesi, erken endüstriyel kümelenme yaklaşımı biçiminde yorumlanmaktadır (Ahn & Meeks, 2007, p. 20; Malmberg et al., 2000, pp. 310-313; Kök, 2010, s. 62; Kartal, 2013, s. 32; Sayın ve Sayın, 2012, ss. 144-145).

Marshall'ın yığılım yaklaşımı günümüzde, dünya ölçeğinde olduğu kadar Türkiye'de de Porter'ın rekabet kuramları ile daha da ileri bir noktaya taşınmıştır (Aydemir ve Soydaş, 2014, p. 13; Ellison, Glaeser & Kerr, 2007, p. 1). Klasiklerin yığılım ya da yoğunlaşma olarak ilk temellerini atmış oldukları yaklaşım Porter tarafından **kümelenme** olarak adlandırılmış, işletme ve iktisat yazınında yerini almıştır (Kuşat, 2010, s. 118; McRae, 2004, pp. 237-238).

Sektörel kümelenmeler yaratmış oldukları işletmeler arası bilgi transferi, yenilikçilik, ölçek ekonomilerine bağlı maliyet avantajları vb. yararlarla işletmelerin rekabet gücünü önemli ölçüde artırmaktadırlar (Delgado, Ketels, Porter, & Stern, 2012, pp. 1-48; Oğuztürk ve Sarıçoban, 2013, ss. 94-104; Türkay 2010, s. 145; Waits, 2000, pp. 35-40). Rekabet gücünün artırılmasında önemli bir araç olan kümelenme yaklaşımının uygulanabilmesi için öncelikle bölgedeki sektörlerin tanımlanması ve tanımlanan sektörlerin arasından kümelenme potansiyeli yüksek olanların belirlenmesi (önceliklendirilmesi) gerekmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2012, s. 4). Sektörel kümelenme analizi, ilgili sektöre yönelik değer zincirinde yer alan tüm oyuncularını, oyuncuların rolleri ve ilişki ağını yorumlamaya yönelik olarak değerlendirme yapabilmek amacı ile geliştirilmiş bir yöntemdir. Bu çerçevede özellikle kümelenmelerin geliştirilmesine yönelik olarak yapılacak çalışmalara temel oluşturacak yaklaşım, sektörün temel değer zinciri içerisinde yer alan unsurların ortaya çıkarılmasını hedeflemektedir (Mevlana Kalkınma Ajansı [MEVKA], 2011, s. 42). Ölçeklendirildiği yapıya göre farklılık gösteren rekabet kavramı bu tür bir çabayı zorunlu kılmaktadır. Nitekim ülke içindeki işletmeler arasındaki rekabet

mikro, bölgeler/sektörler arasındaki rekabet mezo ve ülkeler arasındaki rekabet ise makro düzey olarak kabul edilmektedir (Arıcıoğlu, Gökçe ve Koraş, 2013, s. 3). Bu bakış açısıyla birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede yerel ve bölgesel kalkınma için etkin bir araç olarak kullanılan kümelenmenin temelinde yer alan bileşenlerin incelenmesi gerekmektedir (Sayın ve Sayın, 2012, s. 144). Zira kümelenme yaklaşımının temelinde aynı ürünleri üreten birkaç üreticinin aynı coğrafik alanda bir araya gelmeleri (kümelenmeleri), etkinlik gösterilen ekonomik alanda uzmanlaşmaya yol açarak, tedarikçileri ve satıcıları bu bölgeye çekmekte, bir uzman işçi havuzunun oluşumuna olanak sağlayarak dışsal ekonomiler yaratmaktadır (Aydemir ve Soydaş, 2014, s. 16). Dahası; kümelenmenin gerek küçük yatırımcılar, gerekse de büyük firmalar ve bölgeler düzeyinde rekabetçi yapılar oluşturulmasını sağlayan ve çağdaş kavramları içeren bir yaklaşım olması, yerel yönetimleri, kamu otoritelerini, özel kuruluşları, araştırma kurumlarını, sivil toplum kuruluşlarını toplumun diğer ilgili kesimlerinde yer alan oyuncularını bir araya getirmektedir (Eraslan vd., 2008, s. 6). Bu nitelik, planlamaların ve uygulamaların merkezîyetçi bir yapıdan kurtulup yereldeki dinamiklerin işin içine katılmasına olanak tanımakta ve yerelin kendine özgü yönleri, bölgesel ve kırsal kalkınmada öne çıkmaktadır. Yerelin var olan olanaklarının kullanıldığı bu olgu, sürdürülebilirliğin tüm özelliklerini de bünyesinde barındırmaktadır.

Anlatılanlar bağlamında araştırmanın sorusu; *Kastamonu'nun Daday ilçesi ve merkez köylerinde yoğunlaşmış olan atlı spor tesislerinin yığılımı bir turizm kümelenmesi oluşturmakta mıdır?* olarak belirlenmiştir. Araştırma sorusu bağlamında çalışmanın amacı ise; *Kastamonu'nun Daday ilçesi ve ilçeye ulaşan yol üzerinde kurulu bazı merkez köylerde yoğunlaşan atlı spor olanağı sunan turistik tesislerin turizm ve ekonomik etkinlik açısından bir kümelenme örneği oluşturup oluşturmadığının* ortaya konulmasıdır.

Çalışma, ilgili yazında oluşmuş bilgi birikiminden hareketle gerekçeli sorun sunumunu içeren giriş, temel kavramlar, kuramsal çerçeve ve ilgili çalışmalar, materyal ve metod, bulgular, tartışma, sonuç ve öneriler bölümlerinden oluşmaktadır.

1. TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Kümelenme ve Kümelenmenin Kuramsal Temeli

Sosyal bilimlerde kavramlar üzerinde tüm araştırmacıların uzlaştığı genel tanımlamalara rastlamak pek olanaklı değildir. Nitekim kümelenme (*cluster*) kavramı ile ilgili olarak da araştırmacıların üzerinde uzlaştığı bir tanım yoktur (Aydemir ve Soydaş, 2014, ss. 14; Eraslan vd., 2008, s. 2; Lagos and Courtis, 2008, pp. 111-122). Bununla birlikte kümelenmenin kuramsal temelinde yığılım ekonomileri, yenilikçilik (inovasyon-*innovation*) ve rekabet üstünlüğü ile kümelerin yakın ve uzak bağlantılarını irdeleyen ağ yapıları (*network*) kuramının yer aldığı ileri sürülmektedir (Keskin, 2009, ss. 11-16; Sayın ve Sayın, 2012, s. 144). Porter (1998),

kümelenmede paradigmal değişim yaratan “*Clusters and the new economics of competition*” adlı eserinde, günümüz ekonomik haritasına, kümelenme adını verdiği kavram tarafından hükmedildiğini ileri sürmektedir. Porter’a (1998) göre kümelenme, bir yerde, herhangi bir ekonomik etkinlik alanında, kritik yığınların, alışılmadık rekabet başarısı elde etmesi anlamına gelmektedir. Dahası kümeler sanal olarak tüm ulusların, bölgelerin, eyaletlerin hatta metropol ekonomilerinin en vurucu gücünü oluşturmaktadır (Porter, 1998, pp. 77-78).

Bu kuramsal temel üzerine inşa edilmiş birçok kümelenme tanımı yapılmıştır. Örneğin Bulu (2009) kümelenmeyi “*Bir ürün ya da hizmetin üretilmesi ile ilgili tarafların ortak coğrafyada bir arada bulunmaları koşulu ile birlikte iş yaptıkları ağ yapıları*” olarak tanımlamaktadır. Bulu’ya göre bu ağ yapılarının içinde birbirine katma değer ekleyen üretim zinciri ile bağlı, karşılıklı bağımlı sağlayıcıları da içeren firmalar ve/ya işletmeler, bilgi üreten kurumlar, üniversiteler, araştırma kurumları, mühendislik şirketleri- müşteriler, kümelenmeyi destekleyen ilgili kamu kurumları, örneğin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Destekleme Dairesi (KOSGEB) vb., sivil toplum kuruluşları, ve yerel yönetimler yer almaktadır (Bulu, 2009, s. 17).

1.2. Turizm Kümelenmesi

Turizm kümelenmeleri, turizm ürününün üretilmesi, dağıtılması ve sunumunda birbirinin hazırlayıcısı ve/ya tamamlayıcısı olan firma ve kurumların coğrafik olarak yoğunlaşması biçiminde tanımlanabilir (Cunha & Cunha, 2005, p. 48; Kuşat, 2010, s. 127; Moric, 2013, p. 94; Pınar, 2008, s. 30).

Turizm alanında kümelenmelere örnek olarak dünyada pek çok uygulama gösterilebilir. Turizmde kümelenmelerin temel olarak eğlen-dinlen tipi hizmet sunan işletmelerin yoğunlaştığı coğrafi bölgelerde daha sıkça rastlanılan bir durum olduğu ileri sürülebilir. Örneğin İspanya’da Kanarya Adaları, Fransa’da Aix-en Provence, Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) Florida ve Kaliforniya kıyıları, Bahama Adaları, Türkiye’de Antalya, Muğla ve Aydın ağırlıklı olarak 3 S (deniz-güneş-kum) tatili sunan işletmelerin yoğunlaştığı bölgelerdir. Diğer yandan kış turizm merkezleri de turizmde görülen tipik kümelenmelerdendir. Ülkemizde Uludağ, Kartalkaya, Palandöken, Erciyes, Ilgaz ve son zamanlarda Sarıkamış, kayak tutkunları için konaklama, kayak takımları kiralama, eğlence ve diğer destekleyici hizmetlerin coğrafik olarak belirli merkezlerde yoğunlaştığı turizm kümelenmelerindedir. Kanada’da Montreal, Avusturya ve İsviçre’de Alp’ler, Bulgaristan’da Benske kış turizmine verilebilecek diğer kümelenme örnekleridir. Bununla birlikte turizm alanında görülen kümelenmelerde insanlar tarafında yapay olarak oluşturulan bazı çekim merkezleri de coğrafik açıdan turizm kümelenmesine verilebilecek örnekler arasında yer alır. Örneğin ABD’nin Nevada eyaleti, Las Vegas kenti birçok Casino & Hotel’in kümelenmesi çölde yaratılmış mükemmel bir turizm kümelenmesi örneğidir. Benzer bir kümelenme Mississippi eyaleti Tunica bölgesinde de görülmektedir.

Anılan yerde 10 kadar Casino ve otel, birbirlerine çok yakın kurulmuş olup, kumar tutkunları için önemli bir çekim merkezi haline gelmiştir.

Önceki paragraflarda sayılanlar aslında bir turistik ürünün temel çekim gücü oluşturduğu ve bu ürüne yönelik talebin kitlesel bir hareket yaratması ile kümelenmeye dönüştüğü bir olgudur. Son yıllarda turizm alanında görülen küresel, bölgesel, ülkesel, hatta istasyon temelindeki çetin rekabet, turizm pazarlamacılarını ürün çeşitlendirmesi kapsamında güçlü bir çekim gücü yaratacak arayışlara sevk etmektedir. Ürün çeşitlendirmesi son yıllarda Türk turizminde üzerinde en çok durulan olguların başında gelmektedir (Bahar ve Kozak, 2010, s. 190; Zeyrek, 2008, s. 453). Ürün çeşitlendirmesi bazı araştırmacı ve yazarlar tarafından alternatif turizm olarak nitelense de (Doğmuş, 2010, s. 31; Irmak ve Yılmaz, 2011, s. 99) aslında anlatılmak istenen turistik ürün çeşitliliğini sağlayarak talebin 12 aya yayılmasıdır. Bu çaba aynı zamanda turizm etkinliklerinin sürdürülebilirliği açısından da zorunlu görülmektedir (Sarkım, 2007, ss. 51-52).

Atlı spor, turizmde görülen ürün çeşitlendirme çabalarından bir tanesidir. Kastamonu, son yıllarda atlı turizm olanağı sağlayan işletmeleri ile Türkiye turizm gündeminde geniş bir yer almaktadır. Kastamonu il merkezine 32 km uzaklıkta kurulu Daday ilçesi Türkiye'nin atlı spor olanağı sunan en gözde turizm tesislerinin yoğunlaştığı bir yerleşkedir.¹ İlçede halen 4 tesis onlarca at ile hizmet vermektedir. Bu tesislerin yanı sıra Daday'ı Kastamonu'ya bağlayan yol üzerindeki merkez ilçeye bağlı Talipler Köyü'nde de konaklama, yeme-içme ve atlı spor olanağı sağlayan bir başka tesis daha vardır.

2. YÖNTEM, AMAÇ ve ÖNEM

Çalışmada Kastamonu ilinin Daday ilçesi ve ilçeye ulaşan devlet yolu üzerinde Talipler köyünde kurulu atlı spor olanağı tanıyan turizm tesisleri araştırma konusu olarak belirlenmiştir.

Çalışma iki aşamalı olarak planlanmıştır. İlk aşamada Kastamonu'nun Daday ilçesi ve yakın çevresinde yoğunlaşan atlı spor tesislerinin turizm ve ekonomik etkinlikler açısından bir kümelenme örneği oluşturup oluşturmadığı ortaya konmuştur. Bu amaç doğrultusunda Bulu'nun (2009) aşağıda ayrıntıları verilen "kümelenme" tanımında yer alan 7 bileşen, Daday özelinde irdelenmiş ve sonuca ulaşılmıştır. İkinci aşamayı ise bu bileşenler içerisinde yer alan oyuncuların kümelenmeyi etkileme dereceleri vb. dikkate alınarak yapılan "kümelenme analizi" oluşturmaktadır. İkinci aşamada hedeflenen amacı gerçekleştirmek için Vezir Consulting tarafından MEVKA için hazırlanan TR 52 Düzey 2 (MEVKA) Bölgesi Turizm Sektörünün Kümelenme

¹ Bu ifade ile ilgili detaylı bilgi için lütfen (http://turkiyeturizm.com/news_print.php?id=23020;
<http://onlineturizm.blogcu.com/kastamonu-daday-atli-turizm-merkezi/6485406>;
<http://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/173633-bayramda-alternatif-turizm>;
<http://www.karalahana.com/karadeniz-forum/index.php?topic=10621.0>. linklerine bakınız.

Analizi ve Makro Düzey Stratejik Planı adlı çalışma için geliştirilen “*Turizm Sektörü Değer Zincirindeki Oyuncular ve Küme İçindeki Faaliyetleri*” adlı tabloda yararlanılmıştır (MEVKA, 2011, ss. 30-31). Tablo, kümelenmede etkinlik gösteren veya göstermesi beklenen aktörlerin rolü ve önemini ortaya çıkaran bir işleve sahiptir. Bir başka ifade ile değer zincirinde yer alan ve/ya yer alması gerektiği halde yer almayan tüm aktörleri bünyesinde barındıran bu tablodaki oyuncuların rolü, kümelenmeyi etkileme dereceleri vb. dikkate alınarak analiz yapılmaktadır².

Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinin uygulandığı bir yaklaşım ortaya konmuştur. Araştırmanın birinci aşamasında öncelikle ulusal ve uluslararası alanyazın derinlemesine taranmış ve kümelenme, turizm kümelenmesi gibi kavramlar tanımlanmıştır. Sonrasında ise ikincil verilerden elde edilen bilgiler ışığında Kastamonu’nun Daday ilçesi ve ilçeye ulaşan merkez köylerde yoğunlaşmış olan atlı spor tesislerinin oluşturmuş olduğu coğrafi kümelenmenin, kümelenme kuramı bakış açısıyla, turizm kümelenmesi oluşturup oluşturmadığı sorgulanmıştır. Sorgulama; Bulu’nun (2009) kümelenmeyi “*birbirlerine katma değer ekleyen üretim zinciri ile bağlı, karşılıklı bağımlı tedarikçileri de içeren (1) firmalar ve/veya işletmeler, (2) bilgi üreten kurumlar (üniversiteler, araştırma kurumları, mühendislik şirketleri), (3) destekleyici kurumlar (acenteler, danışmanlık şirketleri, bankalar, sigorta şirketleri), (4) müşteriler, (5) kümelenmeyi destekleyen ilgili kamu kurumları (KOSGEB gibi), (6) sivil toplum kuruluşları ve (7) yerel yönetimler tarafından oluşturulmuş ağ*” biçiminde tanımlayan ifadesindeki bileşenlerin fiziksel ve sanal varlığı aracılığı ile yapılmıştır. Sorgulama; hazır (arşiv) bilgiden yararlanma, ilçe kaymakamı, belediye başkanı gibi Daday’ın en yetkili mülki ve idari amirleri ve bölgede atlı spor turizm hizmeti sunan 4 işletme sahibi ile derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak yapılmıştır.

Görüşmelerde ayrıca MEVKA için geliştirilmiş olan “*Turizm sektörü değer zincirindeki oyuncular ve küme içindeki faaliyetleri*” tablosunda yer alan 22 sektörel oyuncu ve bu oyuncuların küme içindeki faaliyetleri (MEVKA, 2011, s. 31), yapılandırılmış anket tekniği ile bölgedeki sektör temsilcilerine yöneltilmiştir. Görüşmeler bir sonraki aşamada kullanılmak üzere sesli ve görüntülü biçimde kayıt altına alınmıştır. Bu çabalara ek olarak, bölgede yaklaşık dört yıldan bu yana araştırmacılar tarafından yapılan akademik çalışmalardan, katıldıkları bölgesel turizm toplantılarından ve rekreasyon alanlarına yaptıkları ziyaretlerden edindikleri bilgilerden de yararlanılmıştır. Belge incelemesi ve görüşme tekniği ile elde edilen veriler içerik analizine göre çözümlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında araştırmanın,

² Turizm Sektörü Değer Zincirindeki Oyuncular ve Küme İçindeki Faaliyetleri tablosu hakkında geniş bilgi için lütfen bkz. MEVKA, (2011), TR 52 Düzey 2 MEVKA Bölgesi Turizm Sektörünün Kümelenme Analizi ve Makro Düzey Stratejik Planı, S.31, Konya.

var olan durumu tanımlamaya yönelik gözlem ve tarama desenli betimleyici bir araştırma olduğu ifade edilebilir.

Araştırmanın, Daday ilçesinde yoğunlaşan atlı spor kümelenmesinde yer alan aktörlerin dikkatlerinin kümelenme olgusuna çekilerek bir farkındalık yaratılması açısından önemli olduğu görülmektedir. Ayrıca bu farkındalığın, kümelenme kuramının koşullarını hayata geçirecek işbirliği ortamını güçlendirmesi ve bir sinerji yaratması beklenmektedir. Dahası sayılan tüm yararların hem ekonomik hem de etkinlik alanının doğa temelli yapısı nedeniyle çevresel anlamda sürdürülebilirliği sağlayacak bir sonucu ortaya koyacağına da inanılmaktadır. Son olarak konu ile ilgili yapılmış herhangi bir bilimsel araştırmanın var olmaması gerçeğinden hareketle araştırma sonuçlarının ilgili yazındaki boşluğu dolduracak olması, araştırmayı önemli kılan bir başka etmen olarak değerlendirilmektedir.

3. BULGULAR

Turizm kümelenmesine odaklanmış bilimsel çalışmalar incelendiğinde işletmeler, müşteriler, tedarikçiler, araştırma kurumları, üniversiteler, turizm eğitimi veren kurumlar, kamu kuruluşları gibi farklı aktörlerin odağa yerleştiği ve birbirleri arasındaki ilişkilerin derinlemesine incelendiği görülmektedir (Bulu, 2009, ss. 17-18; Erkuş, 2009, ss. 589-597; Porter, 1998, pp. 75-90; Sayın ve Sayın, 2012, s. 149). Bu ifadeler ışığında Bulu'nun kümelenme tanımında yer alan 7 bileşen, analiz için temel alınmıştır (Bulu, 2009, ss. 15-21).

3.1. Daday'da Etkinlik Gösteren Turizm ve Atlı Spor İşletmeleri

Günümüzde Daday ilçesi ve yakın çevresinde etkinlik gösteren 4 atlı spor turizm tesisi vardır. Bunlardan ilki Daday'a bağlı Çömlekçiler köyünde kurulu *Çömlekçiler atlı turizm: Uluslararası atlı spor turizm merkezidir*. Altı dekarlık bir alanda, doğal ahşap malzeme kullanılarak yapılmış 22 odası, 65 yatağı bulunan tesiste bir de restoran bulunmaktadır. Tesis Nisan ve Kasım ayları arasında hizmet vermektedir. Tesisin 1985 yılında kurulmuş olması, O'na yalnızca Daday'da değil, Türkiye ölçeğinde ilk atlı spor olanağı sağlayan turizm tesisi unvanını kazandırmıştır. L. Bıyıklı (telefon görüşmesi, 24 Mart 2015). Tesisin bölge ve ülke ölçeğinde atlı spor olanağı sunan turizm işletmelerinin öncüsü olduğu ifade edilebilir.

Daday'da etkinlik gösteren ikinci işletme ise Çömlekçiler köyünde kurulu *Daday Barış Atlı Turizm* tesisidir. 2008 yılında kurulan tesis 11 oda ve 35 yatak kapasitesine sahiptir. Doğal ev yapımı ürünlerin sunulduğu bir restorana sahip olan tesis Taşçılar göletine egemen konumu ile adeta görsel bir şölen sunmaktadır. On iki ata sahip olan işletme, 12 ay boyunca aile fertlerinin hizmet sunduğu tek tesis olma özelliği taşımaktadır. B. Bıyıklı, T. Bıyıklı ve B. Bıyıklı (görüşme, 28 Mart 2015).

Daday'da hizmet veren bir diğer tesis ise *İksir Resort Town: Tatil Kasabası*'dir. İksir Resort, var olan tesisler içerisinde gerek sahip olduğu kapasite, gerekse de nitelikleri açısından öne çıkmaktadır. Daday ilçe merkezinde 2009 yılında hizmete giren tesiste, biri tarihi İksir Hanım Konağı olmak üzere dört farklı blokta 60 oda ve 156 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Tesiste ayrıca çeşitli büyüklüklerde toplantı salonları, restoran, kafe ve barların yanı sıra kapalı yüzme havuzu, Türk Hamamı, jakuzi vb. olanakların sunulduğu sağlıklı yaşam merkezi de bulunmaktadır. İksir Resort Town'ı bölgenin amiral gemisi yapan bu özelliklerinin yanı sıra 27 x 41 metre boyutlarında kapalı, 27 x 70 metre boyutlarında açık manej ile 16 at kapasiteli çağdaş bir ahır da bulunmaktadır. D. E. Aydın ve S. İ. Aydın (görüşme, 28 Mart 2015).

Bölgede etkinlik gösteren diğer bir tesis ise Akpınar köyü, Göçerler mahallesi, Daday adresinde kurulu olan *Emirbey Atlı Turizm: Doğal Yaşam Köyü*'dür. 6500 m²'lik bir alana kurulmuş olan tesiste 33 yataklı bungalov evleri, 70 kişilik tarihi taş restoran, 1.000 m² manej, bisiklet olanakları, ATV safari vb. hizmetler sunulmaktadır. H. Gül (görüşme, 27 Mart 2015).

Kastamonu'da Daday ilçesi sınırları içerisinde yer almamakla birlikte, ilçeye ulaşan yol üzerinde Talipler köyü yakınlarında kurulu Şadıbey Çiftliği isimli bir başka atlı spor turizm tesisi daha vardır. Çiftlik 30 hektar büyüklüğünde bir arazide kurulmuş olup 1890 yılında inşa edilmiş 16 odalı bir konağa sahiptir. Şadıbey Çiftliği'nde konaklama ve atlı sporun yanı sıra doğa yürüyüşleri, kuş gözlemciliği, fotoğrafçılık, dağ bisikleti turları olanakları da sunulmaktadır. Tesisin Kastamonu merkeze yalnızca 12 km uzaklıkta bulunması, günübirlik ziyaretler için de önemli fırsatlar sunmaktadır (Şadıbey Çiftliği, 2015).

Daday ilçesine gelen yerli ve yabancı turistlerin yeme-içme ve benzeri gereksinimlerini karşılamaya yönelik işletmeler de vardır. Özellikle Daday Etlî Ekmeği gerek Kastamonu'dan, gerekse de yurdun diğer yerlerinden ilçeye birçok turist çekmektedir. Ayrıca ilçe girişinde restore edilen tarihi bir konakta yöresel el işlemleriyle, atçılık-binicilik ile ilgili anı ve hediyelik eşya satan iyi örgütlenmiş bir işletme, 12 ay boyunca konuklara hizmet etmektedir. Z. Sağ (görüşme, 28 Mart 2015).

Sayılan bu tesislerin dışında Daday'a ulaşan yol üzerinde Gökçöy'de halen inşa halinde olup 2015 yılının Temmuz ayında hizmete açılması beklenen³ bir diğer tesisin var olduğunu belirtmekte yarar görülmektedir. E. Gökçek (görüşme, 20 Nisan 2015).

3.2. Bilgi Üreten Kurumlar (Üniversiteler, Araştırma Kurumları, Mühendislik Şirketleri)

³ Anılan tesis Gökçöy Yaşam Resort adı altında 14 Ağustos 2015 tarihinde hizmete açılmıştır.

Kastamonu'da 2006 yılında kurulmuş aynı ismi taşıyan bir üniversite vardır. Kastamonu Üniversitesi 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Daday'da bir Meslek Yüksekokulu (MYO) açmıştır. Halen muhasebe ve vergi uygulamaları bölümünde belediye tarafından tahsis edilen bir binada, 170 öğrenci eğitim görmektedir (Aydın 2015). Diğer yandan 14 Nisan 2015 tarihinde MYO için yeni bir bina temeli atılmıştır. İlçe kaymakamı Zafer Sağ, temel atma töreninde yapmış olduğu konuşmada; Daday'ın sahip olduğu doğal güzellikler, yerel ürünler, atçılık ve binicilik üzerine kat ettiği mesafe ve sahip olduğu değerleriyle (turizm) potansiyeli yüksek bir ilçe olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle MYO'nun Daday'a uygun olan restorasyon, atçılık, binicilik, turizm ve ahşap işlemeciliğine yönelik yeni bölümler açarak hizmet vereceğine olan inancını vurgulamıştır (Daday Kaymakamlığı, 2015). Bu okulun dışında üniversitenin Daday yolu üzerindeki Kuzeykent yerleşkesinde 2011 yılında kurulmuş olan bir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu daha vardır. Yüksekokul 2015 yılının Mart ayında fakülteye dönüştürülmüştür. Turizm ve Otel İşletmeciliğinin yanı sıra Turizm Rehberliği bölümleri bulunan fakültenin, önümüzdeki yıllarda Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümünü de açması beklenmektedir. Dahası KÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE) bünyesinde Turizm İşletmeciliği Yüksek lisans programı açılmış ve 2015-2016 eğitim-öğretim yılında öğrenci kabulüne başlamıştır. Fakülte ve SBE bölge ve ülke turizmüne yetkin yönetici adayları yetiştirmektedir. Bunun dışında Kastamonu Üniversitesi'nin Cide ilçesinde bir turizm okulu daha vardır. Ön lisans eğitimi verilen okulda, ağırlama hizmetleri programlarında turizme giriş kademesi elemanı ve ara kademe yönetici adayları yetiştirilmektedir.

Kastamonu'da turizm eğitimi verilen okullar yalnızca yükseköğretim kurumları ile sınırlı değildir. İl'de ayrıca merkez ilçede kurulu Turizm Eğitim Merkezi (TUREM), İnebolu ve Cide ilçelerinde de turizm liseleri bulunmaktadır.

Bunların dışında Kastamonu'da, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA) TR 82 Düzey 2 illeri için hizmet sunmaktadır. KUZKA'nın kuruluş amaçlarından bir tanesi, bölgede yapılması akılcı olan yatırımları ve önceliklerini belirleyen araştırmaları yapmaktır. Ajans, Kastamonu için yatırım iklimini sürekli güncelleyen araştırmalar yapmakla kalmayıp, yatırımcılara danışmanlık, teknik ve hibe desteği de sağlamaktadır (KUZKA, 2015).

3.3. Destekleyici Kurumlar (Acenteler, danışmanlık şirketleri, bankalar, sigorta şirketleri)

Daday'a yönelik turizm talebini uyarma ve işletmelere ulaştırma konusunda ulusal ölçekte etkinlik gösteren yaklaşık on acente vardır. İlçede kurulu atlı spor turizm

işletmelerinin tamamı pazarlama etkinliklerinde seyahat acentesi desteği almaktadırlar (Aydın ve Aydın, 2015; Bıyıklı, 2015; Bıyıklı vd., 2015; Gül, 2015).

Diğer yandan Kastamonu merkez ilçede danışmanlık hizmeti veren on kadar firma var olup, içlerinden ikisi Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), KUZKA ve KOSGEB'in sağlamış olduğu destek konularında uzmanlaşmıştır.

Daday ilçe merkezinde bir Ziraat Bankası şubesi bulunmaktadır. Şube, bankacılık hizmetlerinin yanı sıra sigortacılık alanında da gereksinimleri karşılamaktadır. Bununla birlikte bilişim teknolojilerinin sağlamış olduğu olanaklar gerek üreticilere, gerekse de tüketicilere bankacılık ve sigortacılık ürünlerine her yerden 7/24 ulaşım olanağı sağlamaktadır.

3.4. Konuklar (Müşteriler)

Daday'da sunulan atlı spor turizm ürününün tüketicileri, temel olarak ülkemiz büyükşehirlerinden gelen atlı spor ve doğa tutkunu yurttaşlarımızdır. Bunun yanı sıra sınırlı sayıda yabancı turist de yöreye gelmekte ve sunulan tüm turistik ürünlerden yararlanmaktadır. Ayrıca Kastamonu merkez ve diğer ilçelerden tüketiciler özellikle hafta sonları bölgeyi ziyaret etmekte, konaklamalı ya da konaklamasız biçimde tesislerden yararlanmaktadırlar (Aydın ve Aydın, 2015; Bıyıklı, 2015; Bıyıklı vd., 2015; Gül, 2015; Taş, 2015). Bölgede sayıları günden güne artan tesislerin varlıklarını sürdürebilmelerinin, sunmuş oldukları ürün ve hizmetleri ekonomik çıktılara dönüştürebilmelerine bağlı olduğu düşünüldüğünde, konuk (müşteri) açısından büyük sorunlar yaşanmadığı ileri sürülebilir.

3.5. Kümelenmeyi Destekleyen Kurumlar

Türkiye ölçeğinde kümelenmeyi destekleyen kurumların başında, **İşbirliği-Güçbirliği** destek programı ile KOSGEB gelmektedir. Kastamonu, KOSGEB'in örgütlü olduğu bir ildir. KOSGEB, firmaların müşteri istekleri ve pazarın talebi doğrultusunda ürün ve hizmet geliştirmek, üretilen ürün ve hizmetleri yeni pazarlara sunmak için ortak tasarım, ürün ve hizmetlerin kalitelerini yükseltmek, ulusal ve uluslararası pazar paylarını artırmak, marka imajı oluşturmak, uluslararası pazarın ihtiyaçlarına cevap verebilmek için ortak pazarlama, ürün ve hizmet standartlarını geliştirme, üretim ve hizmet kapasitelerini, çeşitlerini, verimliliğini ve kalitelerini artırmak amacıyla ortak imalat ve hizmet sunumu konularında sunulacak projelere destek vermektedir. Destek üst limiti 750.000 TL olup 250.00 TL'lik kısmı hibe, kalanı ise geri ödemelidir. Sunulacak projelerin 6 ila 24 ay süreli olması istenmekte olup en az 5 firmanın birlikte hareket etmesi temel koşuldur (KOSGEB, 2015). İl hizmet müdürlüğü, kümelenme amaçlı işbirliği-güçbirliği konusunda destek sunmakta çok istekli olmasına karşın, bölgede ortak iş yapma kültürünün istenilen düzeyde gelişmemesi nedeni ile sunulan desteklerden yeterince yararlanıl(a)madığı düşünülmektedir. N. Erol (görüşme, 12 Aralık 2014).

Kastamonu’da KOSGEB dışında KUZKA ve TKDK her yıl yapmış olduğu çağrılarla net 500.000 ila 1.500.000 TL arasında değişen miktarlarda geri ödemesiz hibe desteği sağlamaktadır.

3.6. Sivil Toplum Kuruluşları

Daday ilçesinde turizm ve atlı spor etkinliklerini doğrudan destekleyen kar amacı güden işletmelerin ve diğer kurumların yanı sıra 15 kadar dernek (STK) etkinlikte bulunmaktadır. İlçe kaymakamı Zafer Sağ ve belediye başkanı Hasan Fehmi Taş’ın atlı spor ve turizme bakış açıları, ilçede etkinlik gösteren tüm STK’ların da bu konuda olumlu bir tutum kazanması sonucunu doğurmuş ve ortak çabaları özendirmiştir. Z. Sağ ve H. F. Taş (görüşme, 27 Mart 2015). Dahası kaymakamın yönetim kurulu başkanı, belediye başkanının ise yardımcısı olduğu “*Daday Yükseköğrenim Derneği*” adlı bir STK bile kurulmuştur. Derneğin amacı Daday’a atçılık-binicilik ve ağırlama yönetimi bölümlerinin de yer alacağı yüksekokulun yapımına maddi destek sağlamaktır. Bunun yanı sıra ülkemizin gereksinim duyduğu nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi için lise ve dengi okulları bitirmiş gençlerimizi yükseköğrenime özendirerek yükseköğrenimin yaygınlaşmasına katkıda bulunmak, topluma faydalı olarak yetişebilmelerine olanak sağlamak, derneğin diğer amaçları arasında sayılmıştır (Daday Kaymakamlığı, 2015).

3.7. Yerel Yönetimler Tarafından Oluşturulmuş Ağlar

Bu çalışma çerçevesinde belediye başkanı ve kaymakam ile yapılan görüşmelerde ilçenin en yetkili iki kişinin turizm ve atlı spor konusunda tam bir adanmışlık içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Kaymakam Sağ, Daday’da atçılık ve binicilik konusunda farkındalık oluşturmak amacıyla, öncelikle Daday tanıtım kitapçığı ve küçük el broşürü hazırladıklarını anlatmıştır. Bu materyallerin gerek yerel düzeyde, gerekse de Ankara, Bursa ve İstanbul illerinde yapılan Kastamonu Tanıtım Günleri etkinliklerinde dağıtımını sağladıklarını vurgulamıştır. Sağ, gerek tanıtım kitapçıklarında, gerekse de Kaymakamlık WEB sayfasında ilçede bulunan tesislerin iletişim bilgilerine yer vererek sanal ortamda, atlı spor ve turizm tesislerine ulaşmayı olanaklı kılma çabalarını sürdürdüklerini anlatmıştır. Sağ ayrıca ilçe halk eğitim merkezi müdürlüğüne verilen talimatla "at" temalı hediyelik eşya ve anı materyalleri yapıldığını ifade etmiştir. Bu çabaların ahşap çay tepsileri ve ağaçtan kaşıklar üzerine at resimlerinin çizilmesi, at resimli magnetler, küçük kutular, eski at nallarından süs eşyası vb. üretimleri içerdiğini ve tanıtım günlerinde sergilendiğini söylemiştir. Sağ ayrıca ilçede Atatürk’ün 1925 yılında Daday’a gelişi anısına 1987 yılından günümüze, 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlama etkinlikleri kapsamında at yarışları düzenlediklerini ve tüm Türkiye’den olduğu gibi, yurt dışından da konukların ilçeye akın ettiğini sözlerine eklemiştir. Z. Sağ (elektronik posta iletişimi, 18 Nisan 2015).

Belediye başkanı Taş ise turizme çok büyük bir önem verdiklerini vurgulayarak konuklara iyi bir tatil deneyimi yaşatabilmek için gerekli alt ve üstyapıyı hazırlama

konusunda kararlı olduklarını ifade etmiştir. Taş, altyapı ile ilgili olarak ilçenin kanalizasyon sorununu hallettiklerini anlatmıştır. Diğer taraftan Taşçılar Göleti çevresine rekreasyon alanları oluşturmanın yanı sıra İğdir Çayı boyuna benzer amaçlı bir proje hazırladıklarını ve en kısa zamanda bitireceklerini söylemiştir. Taş, ağ bağlantıları için ilçenin sayısallaştırma (dijitalleştirme) çalışmalarının tamamlandığını da sözlerine eklemiştir. Diğer yandan, tarihi kentler birliği üyesi olduklarını ve tarihe saygı çerçevesinde yapmış oldukları çabaların sonuç verdiğini ifade eden Taş, 2013 yılında ödül aldıklarını belirtmiştir. Taş, alınan ödülün tarihi kentler birliğinin, tarihi ve kültürel mirası koruma proje ve uygulamalarını özendirme yarışmasında, belediyece hazırlanmış oldukları merkez mahallesi sokak sağlıklaştırma çalışması ve itfaiye binası restorasyonu projesi ile alınan “*Proje Ödülü*” olduğunu söylemiştir. Bu sayede Daday’ın ulusal ölçekte birçok alanda farklı ilişkiler sağlayan ağ örgütlemeleri aracılığıyla tanınırlığının arttığını ifade etmiştir. H.F. Taş (görüşme, 27 Mart 2015).

4. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Uygulanan dışa açık politikalar sonucunda (Özpınar, 2003; Saruhan, 2010) Türk Turizmi, 80’li yılların ortalarından günümüze çok hızlı bir gelişim göstermiş ve ülkemiz ekonomisinde önemli bir konuma yükselmiştir (Duman ve Kozak, 2010; Olalı ve Timur, 1988; Yıldız, 2011; Zengin, 2010). Öyle ki son yıllarda kabul edilen turist sayıları ve elde edilen gelirler açısından da büyük bir büyüme göstermiş (Gökova, 2010; Tosun, Timothy & Yüksel, 2003) ve dünya ölçeğinde ilk 10’a yerleşmiştir (UNWTO, 2016). Günümüz Türkiye’sinde hizmetler sektörü içerisinde öncü olarak öne çıkan turizm, tüm endüstri dalları arasında da ilk sıralarda yer almaktadır (Keskin ve Cansız, 2010). Küreselleşme, ülkemizin liberalleşme politikaları ve turizm sektörüne yönelik teşvikler, turizm pazarlamasında görülen farklı stratejik yönelimler (*örneğin, geleneksel deniz-kum-güneş ürünlerinin yanı sıra alternatif turizm ürünlerinin yaygınlaştırılması*) ve mevcut olan turizm potansiyeli sektörün önünü açıcı unsurlar olarak nitelendirilmektedir (Bolu Sanayi ve Ticaret Odası [BSTO] 2010).

Strateji ve stratejilere bağlı olarak sektörel rekabetçilik, ülkesel ve küresel ölçekte firma stratejilerinde yer aldığı gibi, bölgesel kalkınma planlarına da yansımaktadır. Nitekim ABD’nin yanı sıra Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve gelişmekte olan ülkeler de planlama çalışmalarının odak noktasına rekabetçiliği koymaktadır. Değer zinciri, kümelenme gibi yaklaşımlar ise rekabet stratejilerini uygulamak ve elde etmek için kullanılan etkin yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır (Muğla Valiliği, 2010).

Kastamonu’nun Daday ilçesi ve ilçeye ulaşan güzergâh üzerinde kurulu bazı merkez köylerde oluşmaya başlamış olan atlı spor kümelenmesi, bölge ekonomisi için olduğu kadar, ülke ekonomisi açısından da önemsenmektedir. Zira son yıllarda çetinleşen rekabet koşulları turizmde ürün çeşitlendirmesi başta olmak üzere birçok seçeneği zorlarken, atlı spor önemli bir ürün çeşitliliği olarak öne çıkmaktadır. Bu

olgu son yıllarda turizm alanında gerek 5 yıllık kalkınma planlarında, gerekse de bölge planlarında öne çıkarılan turizmde ürün çeşitlendirme çabalarına bir paralellik göstermektedir. Ancak oluşumun gerçek anlamda bir kümelenme potansiyeli taşıyarak Kastamonu Turizmi için tercihli bir talep yaratacak potansiyele sahip olup olmadığının araştırılması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir.

Anlatılanlar ışığında bu çalışmada, Kastamonu'nun Daday ilçesinde yoğunlaşan atlı spor turizm tesislerinin oluşturmuş oldukları yığılımın bir kümelenme örneği oluşturup oluşturmadığı kuramsal bir bakış açısıyla irdelenmiştir. Araştırmada arşiv taraması ve derinlemesine görüşme tekniklerinin yanı sıra araştırmacıların gözlemlerinden yararlanılan nitel bir yaklaşım ortaya konmuştur. Araştırma sonuçları, Daday'da Bulu (2009)'nun 7 bileşenli kümelenme tanımına uygun bir "atlı spor turizm kümelenmesi" olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan incelemeler sonucunda; Daday ilçe merkezi ve yakın köylerinde atlı spor ve turizm alanında etkinlik gösteren 4 adet tesis olduğu, bu tesislerin yanı sıra ilçe merkezinde konukların yeme-içme, hediyelik ve anı eşya satın alma gibi gereksinimlerini karşılayabilecekleri işletmelerin var olduğu tespit edilmiştir. Bu tesislerin dışında Kastamonu merkeze bağlı Talipler köyünde, atlı spor olanağı sunan bir başka tesisin var olduğunu da ifade etmek gerekmektedir (Şadıbey Çiftliği, 2015). Dahası araştırmacının (okumakta olduğunuz) güncellenmesi sürecinde, Kastamonu merkez Gölköy'de onlarca at ile hizmet veren 16 odalı bir başka tesis hizmet vermeye başlamıştır (Gölköy Yaşam Resort, 2016). Diğer taraftan anılan işletmelerin temel olarak kâr amacı güden işletmeler olması, varlıklarını sürdürebilmek için gereksinim duyulan gelirleri desteklemeye yetecek kadar müşterilerinin var olduğu biçiminde yorumlanmaktadır.

Araştırma sonuçları, kümelenme için gerekli olan bilgi üreten kurumların, üniversitelerin, araştırma kurumlarının, mühendislik şirketlerinin-müşterilerin, kümelenmeyi destekleyen ilgili kamu kurumlarının yeterli örgütlenmelere sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle Kastamonu üniversitesince 14 Nisan 2015 tarihinde temeli atılan meslek yüksekokulunun atıcılık ve binicilik başta olmak üzere turizm ve ağırlama alanlarında gereksinim duyulan/duyulacak nitelikli işgörenleri yetiştirecek olması, Daday'ın atlı spor turizm kümelenmesinde gerçek bir kümelenme örneği oluşturma yolunda olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Bununla birlikte çalışmanın doğası nedeni ile birbirine katma değer ekleyen üretim zinciri ile bağlı, karşılıklı bağımlı sağlayıcıları da içeren firmalar ve/ya işletmeler açısından çözümlenme ve kümelenmenin koşullarının yerine getirilip getirilmediği, tam anlamıyla incelenememiştir. Bu eksiklik, izleyen çalışmalarda giderilmek istenmekle birlikte, dileyen araştırmacıların da bu konuda çalışmalar yapmalarının, farklı bakış açıları getirilmesi ve bilgi birikiminin genişletilmesi açılarından yararlı olacağına inanılmaktadır. Özlüce Daday atlı spor turizm kümelenmesinin yaratmış olduğu ve/ya yaratması umulan sonuçları verip vermediği konusunun değer

zincirinde yer alan/yer alması gerektiği halde yer almayan tüm aktörler bakış açısıyla yapılması gerektiğine inanılmaktadır. Yapılacak analiz sonucu küme oyuncularının bir yandan birbirleri ile rekabette başat olma çabalarının neler olduğu, diğer taraftan rakiplerine ne tür sinerjiler yarattığı nesnel bir biçimde analiz edilerek ortaya konmalıdır. Bu çaba ve çözümlene, bir taraftan kümelenmenin kıt kaynakların akılcı biçimde kullanılması ve işletmelere rekabet gücü kazandırarak başat olmaları, diğer taraftan da aynı coğrafyada üstünlük sağlamaya çalıştıkları rakiplerine ne tür üstünlük ve avantajlar sağladıkları çelişmesini gidermesi açısından zorunlu görülmektedir.

Kaynakça

- Ahn, J.M. & Meeks, M. (2007). Building A Conducive Environment For Life Science-Based Entrepreneurship and Industry Clusters, *Journal of Commercial Biotechnology* (14), 20-30.
- Arıciöğlü, M., Gökçe, A. Ş. ve Koraş, M. (2013). Kümelenme ve Rekabet Analizi İçin Bir Uygulama. *Journal of Institute of Social Sciences*, (30), 1-18.
- Aydemir, B., ve Soydaş, M. E. (2014), Denizli İli Turizm Kümelenme Potansiyeli, Pamukkale *Journal of Euroasian Socioeconomic Studies*, 1(2), 13-26.
- Bahar, O. ve Kozak, M. (2010). *Turizm Ekonomisi*, Ankara, Detay Yayıncılık.
- BSTO, (2007). *Bolu ili Turizm Sektörü Kümelenme Çalışması Analiz Raporu*. Bolu, BTO Yayınları.
- Bulu, M. (2009). Rekabet İçin Kümelenme Temelli Yaklaşımlara İhtiyacımız Var, *Çerçeve Dergisi*, 17(51), 5-21.
- Cunha, S. K. & Cunha, J. C. (2005). Tourism Cluster Competitiveness And Sustainability: Proposal For A Systemic Model To Measure The Impact Of Tourism On Local Development. *BAR-Brazilian Administration Review*, 2(2), 47-62.
- Delgado, M., Ketels, C., Porter, M. E., & Stern, S. (2012), The Determinants of National Competitiveness, *NBER Working Paper No. 18249*, Cambridge, UK.
- Doğmuş, O. E. (2010). *Antalya Örneğinde Ulusal Turizm Politikalarının Sorgulanması*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, Türkiye.
- Duman, T., & Kozak, M., (2010). The Turkish Tourism Product: Differentiation and Competitiveness, *Anatolia*, 21(1), 89-106.
- Ekonomi Bakanlığı (2012). *Kümelere Tanımlanması ve Önceliklendirilmesi Kılavuzu*, Ankara.

- Ellison, G., Glaeser, & Kerr, W. (2007). *What Causes Industry Agglomeration? Evidence From Coagglomeration Patterns* (No. w13068) National Bureau Of Economic Research, Cambridge, USA.
- Eraslan, H., Bulu, M., & Bakan, İ. (2008). Kümelenmeler ve İnovasyona Etkisi: Türk Turizm Sektöründe Uygulamalar. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 3(1), 1-34.
- Erkuş, H. Ö. (2009). The role of cluster types and firm size in designing the level of network relations: The experience of the Antalya tourism region, *Tourism Management*, 30(4), 589-597.
- Gökovalı, U. (2010) Contribution of Tourism to Economic Growth in Turkey, *Anatolia*, 21 (1), 139-153.
- Irmak, M. A. & Yılmaz, H. (2011), Flora Turizmine Bakış Açısının Anketlerle Belirlenmesi, *Biological Diversity and Conservation*, 4(1), 99-106.
- Kartal, G. (2013). *Bölgesel Kalkınmada Kümelenme: Türkiye 'de Turizm Kümelenmesi (2000-2012)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, Türkiye.
- Keskin, A., & Cansız, H. (2010). Tourism, Turkey and economic development. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(4), 23-46.
- Keskin, H. (2013). *Kümelenme ve Sektörel Bağlantıları Açısından Isparta İli Orman Ürünleri Endüstrisinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, Türkiye.
- Kök, N. F. (2010). *Bölgesel Kalkınma Turizm İlişkisinde Kümelenmenin Rolü: Kavramsal Bir Analiz*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, Türkiye.
- Kuşat, N. (2010). Kobi'ler için Kümelenmelerin Önemi ve Turizm Sektörü için Kümelenmelerin Uygunluğunun Araştırılması. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2), 115-138.
- Küçüker, C. (2012). Entriyel Kümelenme Yaklaşımları: Bir Değerlendirme, Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni 13, 15/04/2015 tarihinde <http://www.tek.org.tr/dosyalar/balkanlar6.pdf> linkinden erişildi.
- Lagos, D. & Courtis, P. G. (2008). Business Clusters Formation As A Means Of Improving Competitiveness In The Tourism Sector, *European Research Studies*, 11(1-2), 111-122.
- Malmberg, A., Malmberg, B. & Lundequist, P. (2000). Agglomeration and Firm Performance: Economies Of Scale, Localisation, and Urbanisation Among Swedish Export Firms, *Environment and Planning A*, 32(2), 305-322.
- Marshall, A. (1895). *Principles of Economics*, 3rd. Edition, Macmillan and Co., Ltd, London, UK.

- McRAE-W. P. (2004). Wine and tourism: cluster complementarity and regional development. *in* Smith, K.A. and Schott, C. (2004) eds. Proceedings of the New Zealand Tourism and Hospitality Research Conference 2004, Wellington, 8-10 December. pp. 237-245.
- MEVLANA KALKINMA AJANSI-MEVKA-(2011). TR 52 Düzey 2 MEVKA Bölgesi Turizm Sektörünün Kümelenme Analizi ve Makro Düzey Stratejik Planı, Konya., Türkiye.
- Moric, I. (2013). “Clusters as a Factor of Rural Tourism Competitiveness: Montenegro Experiences”, *Business Systems Research*, 4(2), 94-107.
- Oğuztürk, B. S. ve Sarıçoban, K. (2013), Küresel Rekabette Kümelenme ve İnovasyonun Rolü, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (1), 94-104.
- Olalı, H. ve Timur, A. (1988), *Turizm Ekonomisi*, Ofis Ticaret Matbaacılık, İzmir, Türkiye.
- Özpinar, Ö. (2003). *Küreselleşme, iş gücü piyasaları ve Türkiye*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye.
- Pırnar, İ. (2008), İzmir ve Turizm Kümelenmeleri, *Beyond Dergisi*, 9(12), 30-35.
- Porter, M. E. (1998). Clusters and The New Economics Of Competition, *Harvard Business Review*, 76 (6), 77-90.
- Sarkım, M. (2007). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Turistik Ürün Çeşitlendirme Politikaları ve Antalya Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye.
- Saruhan, H. (2010). *Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülkelerin Dış Ticaret Yapısı Üzerine Etkileri (Türkiye Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir,
- Sayın, M. ve Sayın, E. (2010), Girişimcilik ve İnovasyonun Küme Oluşumunda Etkisi ve Devlet Yardımlarının Önemi, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (1), 143:156.
- Tosun, C., Timothy, D. J. & Öztürk, Y. (2003) Tourism Growth, National Development and Regional Inequality in Turkey, *Journal of Sustainable Tourism*, 11 (2-3), 133-161
- Tutar, F. Tutar, E. ve Eren, M. A. (2011), Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınmanın Popülerleşen Yeni Aktörü: Kümelenme, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 3(2), 94-116.
- Türkay, O. (2010). Sektörel Kümelenmelerde Çalışma Koşullarının Algılanması: Sultanahmet Turizm Kümelenmesi Örneği, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 145 – 154.

- Waits, M., Jo. (2000). The Added Value Of The Industry Cluster Approach To Economic Analysis, Strategy Development, and Service Delivery, *Economic Development Quarterly*, 14(1), 35-50.
- Yıldız, Z. (2011). Turizmin Sektörünün Gelişimi Ve İstihdam Üzerindeki Etkisi. *Visionary E-Journal/Vizyoner Dergisi*, 3(5), 54-71.
- Zengin, B. (2010). Turizm sektörünün Türkiye ekonomisine reel ve moneter etkileri. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(1), 102-126.
- Zeyrek, A. N. (2008). Besni’de Alternatif Turizm Potansiyeli, *Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 451-466.

İnternet Kaynakçası

- Aydın, S.. (2015), *Üniversitemiz Daday Meslek Yüksekokulu Temeli Atıldı*, 24/04/2015 tarihinde <http://www.kastamonu.edu.tr/index.php/tr/2012-09-04-13-25-08/menu-am-bilgisistemleri-tumhaber-tr/1573-anasayfahaberleri-dadaymeslekyuksekokulutemelatma-tr>, linkinden erişildi.
- Daday Atlı Spor Merkezi, 22/04/2015 tarihinde <http://onlineturizm.blogcu.com/kastamonu-daday-atli-turizm-merkezi/6485406>; linkinden erişildi.
- Daday Kaymakamlığı. (2015). 24/04/2015 tarihinde http://www.daday.gov.tr/default_B0.aspx?content=314 linkinden erişildi.
- Gölköy Yaşam Resort. (2016). 20/05/2016 tarihinde <http://www.golkoyyasamresort.com/hakkimizda/>; linkinden erişildi.
- KOSGEB. (2015). 20/04/2015 tarihinde <http://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/1228/isbirligi-gucbirligi-destek-programi>; linkinden erişildi.
- KUZKA. (2015). 20/02/2015 tarihinde <http://www.kuzka.gov.tr/#>, linkinden erişildi.
- UNWT. (2016), 20/06/2016 tarihinde http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barom16_03_may_excerpt.pdf; linkinden erişildi.
- Şadıbey Çiftliği, (2015). 22/02/2015 tarihinde <http://www.sadibeyciftligi.com/tr/hakkimizda.html>, linkinden erişildi.